

Др Недељко Дебељак
Интернационални универзитет, Брчко, Босна и Херцеговина
Мр Велимир Зекић
Воде Републике Српске, Бијељина, Босна и Херцеговина
Др Зоран Јанковић
ПС Бања Лука, центар ЦЈБ Бања Лука

УДК 351.759.6

Прегледни чланак

Примљен: 3. V 2016.

КОНЦЕПЦИЈА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ-ТРАНСФОРМАЦИЈА ИЛИ УКИДАЊЕ

АПСТРАКТ: Традиционално поимање безбедности, називано још и државоцентрично, заснива се на такозваном „вестфалском“ моделу државе и заштите њених вредности и интереса. Држава је, у таквом приступу разумевања проблема, једини релевантан чинилац безбедности и све се, везано за безбедност, посматра кроз улогу и функције државе. Догађаји с краја прошлога века утицали су на редефинисање позиција са којих се посматра безбедност. Суштина нових тенденција у развоју безбедности, а тиме и изазова са којима се суочавају државе у очувању националне безбедности је промена карактера претње. Поред тога искључен је и идеолошки-политички антагонизам, а класични безбедносни ризици и могућности решавања сукоба држава или војно-политичких групација знатно су умањени или готово елиминисани. Све наведене промене као и остале утичу на сагледавање концепта националне безбедности у новом безбедносном окружењу.

Промене које су настале на међународној сцени после Хладног рата условиле су промене замисли и концепта националне безбедности. Наведене промене се манифестују кроз повећање броја актера, природе претњи и начина њиховог испољавања. То је између осталог утицало да концепт националне безбедности постане променљива категорија коју је потребно допуњавати новим актуелним сазнањима. Појам безбедности је значајно проширен и развијен тако да се данас посматра са различитих нивоа и сектора које безбедност обухвата. Међутим поставља се питање да ли су ти нови приступи безбедности успели да превазиђу значај и улогу државе или је њена улога само трансформисана?

КЉУЧНЕ РЕЧИ: концепција безбедности, национална безбедност, субјекти безбедности, нивои и сектори безбедности, извори угрожавања.

Увод

Несумњиво је да су посебно последњу деценију XX века, обележили разни догађаји који су утицали на другачије разумевање и тумачење многих друштвених појава. Неке појаве су настале, неке су се трансформисале, а неке добиле много другачија значења од онога које је до тада постојало. Тешко је издвојити све догађаје који су обликовали свест човечанства у прошлом веку, али посматрано са аспекта безбедности то су свакако два рата светских размера, период „хладног рата“ и можда више његов крај и информатичка револуција. Символично рушење Берлинског зида створило је слику краја свих опасности и улазак у једну еру мира и благостања. Илузија о томе да Европа и човечанство не треба више да страхују за своју безбедност резултат је перцепције и поимања безбедности у том тренутку.

Схватање безбедности у времену биполарне поделе света, а и генерацијама уназад, темељи се на држави. Држава као главни чинилац светских односа и као неко ко једини располаже силом, централна је тачка са које се гледа на безбедност. Дравоцентрични концепт безбедности посматрао је безбедност као нешто што може бити угрожено споља, или изнутра, али углавном подстакнуто неким спољним интересима. Када говоримо о концепту безбедности, подразумевамо појам који је шири од замисли безбедности. Пре детаљнијег увида у суштину проблема потребно је напоменути да се под концептом безбедности подразумева „генерална свеобухватна замисао, мишљење или идеја; једна идеја сачињена комбинацијом свих карактеристика или делова неке целине”¹. Зато, концепт безбедности можемо сматрати као генералну свеобухватну замисао, мишљење или идеју о систему безбедности; једну идеју сачињену комбинацијом свих карактеристика или делова система безбедности. То подразумева опсежно проучавање и мишљење о међународној безбедности, којим се узимају у разматрање сви чиниоци и односи у постојећем међународном систему безбедности. Највећи број мислилаца безбедности слажу се да је безбедност концепт који се често оспорава, али и поред тога постоји консензус да концепт безбедности подразумева слободу од „претњи установљеним вредностима”. Међутим највеће спорење постоји на пољу разматрања шта је у средишту истраживања – да ли је референтни објекат безбедности, индивидуална, национална или пак међународна безбедност.

Војна моћ је у прошлост била главни гарант очувања безбедности, а моћ државе, а самим тим њена безбедност, директно су зависили од јачине и способности војне силе којом држава располаже. Такво схватање безбедности имало је на уму више оне вредности које подразумевају извесне „материјалне димензије“ као што су сама држава, територија, материјална добра, физички интегритет људи и слично, него ли „вредности у нематеријалном смислу“ попут демократије, слободе, верске и етничке толеранције, људских права и слично². Појам безбедност данас се може срести у многим, до сада незамисливим контекстима, невезаним за националну, колективну или глобалну безбедност.

Све се чешће могу чути синтагме као што су економска безбедност, енергетска безбедност, информатичка безбедност, безбедност животне средине, безбедност хране,

¹ *Websters Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language*, Gramercy books, New York/Avenal, New Jersey, 1989, p.340

² Катић Љ.: *Неке импликације еволуције схватања појма безбедности*, Годишњак ФБ, Београд, 2008., стр. 175.

људска безбедност и слично. Логично је да у наведеним контекстима безбедност нема значење засновано на државоцентричном приступу и да се те безбедности не могу постићи пуком употребом војне силе.

Поједини научници који се баве проучавањем безбедности, а који припадају школи мишљења „критичке безбедности“, покушавају да становиште са кога се посматра безбедност прошире кроз „три димензије“.

- Прва димензија – хоризонтална, покушава да прошири традиционалну, државоцентричну дефиницију безбедности укључујући у њу и све оно што се сматра различитим врстама претњи држави, као што су економске, еколошке, као и оне претње које произилазе из неконтролисаних миграција становништва.
- Друга димензија – вертикална, иде изван равни на којој се налази државоцентрични приступ безбедности и продубљује појам безбедности укључујући и друге врсте референтних објеката, поред државе. С једне стране препознаје се безбедност појединца, често називана људска безбедност, а с друге стране регионална и глобална безбедност.
- Трећа димензија, налази се унутар државоцентричне матрице и бави се начинима за унапређење безбедности државе, подржавајући сарадњу међу актерима безбедности општим, колективним и свеобухватним приступом безбедности.³

Да бисмо лакше разумели и дефинисали безбедност, могу нам помоћи одговори на четири, наизглед једноставна питања:

1. „Ко је или шта је објекат безбедности?
2. Каква је природа претње?
3. Ко је одговоран (ко се стара) о безбедности?
4. Којим се поступцима, средствима и начинима достиже, чува и унапређује безбедност?“⁴

Код тражења одговора на ова питања треба бити обазрив, јер се, зависно од тога ко на њих одговара, могу добити врло различити одговори. Различити одговори засновани су на различитим цивилизацијским вредностима, различитој култури, религији, различитом образовању, имовинском статусу и другим околностима.

---

³ Полин К.: *Развој дијалектичког односа између државоцентричне и људскоцентричне безбедности*, Људска безбедност, Зборник радова, Београд, 2006, стр.26.

⁴ Симић Д.: *Наука о безбедности*, Службени лист СРЈ, Београд, 2002., стр. 22.

Транзиција традиционалног у савремени концепт националне безбедности

Савремено безбедносно окружење карактеришу сложене противуречности. Међународни систем иако све чешће маргинализован под утицајем великих сила још увек је моћан, државе се мењају, али не ишчезавају, државни суверенитет је "еродирао" али се још увек снажно брани, државне границе све више су отвореније, али и даље спречавају илегално нарушавање које је све више израженије под утицајем појединих облика угрожавања безбедности. Турбуленцију детерминишу три параметра: дистрибуција моћи у светској политици, у оквиру које међусобно опште државе, међународне организације и други кључни актери (макропараметри), ауторитативна повезаност у оквиру којих су владе мултинационалне корпорације, етничке групе и други велики колективи повезани с грађанима и аналитичке и емоционалне вештине (способности) помоћу којих грађани реагују на различита збивања⁵. Истовремено дошло је до трансформације концепта безбедности тако што је национална безбедност реконструисана у међународну безбедност обухватајући безбедност система држава, а не само појединих држава-нација. То је уједно и утицало на промену безбедносних проблема од искључиво војних (пре свега глобални или нуклеарни рат) ка ширем спектру других проблема - оних који се односе на животну средину, миграције и род. Национална безбедност је разграђена, јер се нација и држава најчешће географски не подударују и изнова постављена у средиште према појединцу и заједници уместо на државе као примарне референте безбедности⁶.

Национална безбедност може се посматрати путем три нивоа људске делатности и неколико њених подручја. Нивои посматрања су појединачни, државни или национални и међународни, док сфере људске делатности чине војно, политичко, економско, социјално, информатичко, те подручје заштите животне средине. Према појединим схватањима, подручја националне безбедности су: војно које укључује офанзивне и дефанзивне способности државе, политичко обухвата бригу државе за организацију своје стабилности, система власти и идеологије које легитимише, економско подразумева могућност приступа природним богатствима, тржишту и финансијама који одређују прихватљив ниво благостања, социјално одређује постојеће услове и еволуцију традиције, културе, језика, националног идентитета, обичаја и

⁵ Rosenau, J.N.: *The Dynamism of a Turbulent World Security-Challenges for a New Century* (eds. Klare, M.T. Chandrani, Y.), St. Martin's Press, New York, 1998., pp. 18-21.

⁶ *Реформа сектора безбедности* (ур. Хацић, М), Институт Г 17 плус и ЦЦВО, Београд, 2003, стр. 186.

заштите животне средине које укључује бригу о биосфери од које зависе сви људски подухвати.

Препознавање појава које прете националном опстанку и добробити није више ограничено на област војске, осим војних претњи, појам безбедносних претњи морао је да обухвати и људска права, животну средину, економију, болести, криминал, социјалну неправда и неједнакост. Као последица тих претњи јесте проширење концепта националне безбедности у односу на природу и врсту доминантних изазова, ризика и претњи безбедности као и методологију њиховог спречавања и сузбијања, од војних изазова, ризика и претњи безбедности ка невојним, од војних супротстављања новим безбедносним проблемима ка невојним механизмима, од појединачног деловања држава ка заједничким одговорима на безбедносне проблеме и од заштите територије и суверенитета ка заштити заједничких вредности.

Међутим под утицајем глобализационих токова и све израженијој међузависности у међународним односима, отворено се поставља питање оправданости концепта националне безбедности. Државне границе у Европи све више постају „порозне“ истовремено сведоци смо стварања јединственог тржишта капитала, производње, робе и услуге, помирење и већи степен толеранције међу традиционално супротстављеним народима и државама, постепено преношење појединих надлежности на националне и невладине ентитете, све израженије сарадње по питањима безбедности и тежња ка стварању јединственог наднационалног система безбедности. Државе постепено губе нека своја традиционална обележја и функције, чиме се доводи у питање сврха њиховог постојања и традиционална национална безбедност.

Државе без обзира на изражене промене у међународним односима и даље остају основни субјект на међународној сцени и кључан фактор стабилности и безбедности. Очување територијалног интегритета и суверенитета, самосталност и физичко самоодржавање кључне су вредности којих се ниједна држава и нација својом вољом у потпуности неће одрећи. То је уједно и оправдање концепта безбедности. И поред бројних настојања да се унапреди међународна и глобална безбедност кроз изградњу заједничког система безбедности. Државе ће и даље своје безбедносне интересе одређивати у националним оквирима. Једино тако може рачунати на стабилност система и његову спремност да се у савременим друштвеним односима благовремено припреми за одговор на бројне безбедносне изазове, ризике и претње. Да би се то постигло неопходно је јасно дефинисати државне и националне интересе и целокупну стратегију националне безбедности прилагодити новонасталим околностима

како у региону тако и шире уз истовремено уважавање националних вредности. Државе са јасном концепцијом могу успешно одговорити свим проблемима које са собом носи модерно друштво како на подручју безбедности тако и у осталим сферама од којих зависи нормално функционисање и просперитет једног народа.

Ко је или шта је објекат безбедности?

У државоцентричном приступу безбедности једини и ексклузивни референтни објекат безбедности јесте држава, односно њена територија и сувереност. У прошлом веку дошло је до значајног проширења објеката безбедности, са државе и на друге релевантне објекте, стварањем наднационалних безбедносних организација. То је условило да објекти безбедности постају разни блокови и савези, али иза којих се опет налази безбедност државе. У циљу спецификавања концепта националне безбедности, велики број одговора на питање „безбедност за кога је прихватљиво као појединци (неки, већина њих или сви појединци) и државе. Избор зависи од појединачног питања које се у истраживању поставља, али је кључно да без референтног објекта заштите који могу бити бројни и различити концепт безбедности у савременом безбедносном окружењу нема значаја.

Иако релативно нови појам, људска безбедност покушава да појединца чврсто позиционира у центар интересовања безбедности. На тај начин доминантна тема постају људска права која треба штитити. У схватању људске безбедности говори се о „слободи од страха“ и „слободи од оскудице“, а људска права се стављају испред државних права, односно суверенитета државе⁷. Даљим развојем људске безбедности тежи се стандардизацији и развијању индивидуалних права сваког човека као и развијању механизма за заштиту тих права⁸.

Поред тога, концепт људске безбедности наглашава становиште да се претње људској безбедности повећавају и мењају као и државним ентитетима, што уједно представља разлог проширивања и продубљивања расправа о модерном значењу појма безбедности. О значају концепта људске безбедности говори и могућност његовог коришћења у подршци интересима реалполитике. Тако на пример Канада и Норвешка су биле заговорници људске безбедности јер је концепт могао да послужи њиховим

⁷ Индикатори људске безбедности у Србији, извештај за 2004. годину, ФЦО, Београд, 2005., стр.12.

⁸ Оберлајтер Г.: *Људска права и безбедност – две куле*, Људска безбедност, Зборник радова, Београд, 2006., стр.13.

настојањима у лобирању за добијању места несталне чланице Савета безбедности УН-а⁹.

Деведесетих година двадесетог века група теоретичара окупљених око Копенхашког института за истраживање мира (ЦОПРИ) својим тумачењима дају нови правац студијама безбедности. Идеја новог погледа на безбедност представљала је проширење концепта безбедности са једног доминантног, на пет различитих аспеката безбедности: на војни, политички, економски, социјетални и еколошки.¹⁰ Измењени концепт националне безбедности треба да буде отворен и за референтне објекте који нису држава, да укључи и индивидуе, друштвене групе и човечанство као целину.

Сектор	Односи	Референтни објекат	Пример претње
Војни	Односи моћи	Територијални интегритет држава	Инвазија
Политички	Односи ауторитета	Организациона стабилност социополитичког реда	Револуција Ширење марксистичке идеологије међу америчким интелектуалцима након завршетка II светског рата
Економски	Трговински односи	Међународни либерални економски поредак	Крах берзе 1929. године
Социјетална	Односи колективних идентитета	Колективни идентитет	Културни имеријализам
Еколошки	Однос човека и природе	Цивилизација и/или биосфера	Глобално загревање Цунами Подизање нивоа мора УВ зрачење

Табела 1. Сектори безбедности: односи, референтни објекти и претње¹¹

Ширењем безбедности на више сектора, повећава се и број објеката безбедности. Посебно занимљив јесте концепт социјеталне безбедности,¹² у коме референтни објекат није ни држава, ни влада, нити територија, већ идентитет одређене друштвене групе.

Социјеталну безбедност треба разликовати од социјалне сигурности, односно социјалне заштите која се односи на систем друштвеног осигурања којим се

⁹ Collins A.: *Suvremene sigurnosne studije*, Centar za međunarodne i sigurnosne studije, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2010, str. 117

¹⁰ У овом контексту војни сектор подразумева односе војних моћи, политички – односе ауторитета, економски – економске односе, еколошки – односе човека и природе, а социјетални сектор – односе друштвених група. Панић Б.: *Социјетална безбедност – безбедност и идентитет*, „Безбедност западног Балкана“, април-јун 2009., стр. 30-31.

¹¹ Филип Е.: *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, ЈП Службени гласник & Београдски центар за безбедносну политику, Београд, 2012, стр 116.

¹² Треба правити разлику између социјалне сигурности и социјеталне безбедности. Социјална сигурност односи се на појединца и претежно је економске природе, док се социјетална безбедност односи на колективитете, њихове идентитете и акције предузете ради одбране тих идентитета.

појединцима пружа заштита од непогода као што су незапосленост, инвалидитет и слично. Поред тога, социјетална безбедност се не односи на физичку егзистенцију свих грађана који живе у једној држави. Социјетална безбедност је способност једног друштва да сачува своје најважније особине услед променљивих околности и упркос умножавању претњи.

То значи да вредност која се штити није суверенитет државе, већ идентитет заједнице¹³. Мада се идентитет друштвених група најчешће везује за национални идентитет, он то не мора нужно бити. Конфликти различитих религијских група се такође могу посматрати као социјетални односи, а религијска безбедност као социјетална безбедност. Идентитет, дакле, може бити и религиозни и расни или било који други. У савременом свету, најмоћнији и су национални, верски и донекле цивилизацијски идентитети. Иако појединци имају увек велики број различитих идентитета, посебно у ситуацијама угрожености, одређени колективни идентитет (најчешће национални) постаје доминантан и организује све остале идентитете. Међутим, иако се национални идентитет по правилу представља као спона која умре, живе и нерођене припаднике одређене замишљене заједнице повезује од праисконског времена до судњег дана, познато је да се ради за све модерном историјском феномену. Иако су одувек постојале заједнице људи који су делили осећање блискости због заједничког порекла, појам нације какога данас познајемо настао је у новом веку. За његов развој заслужна је серија догађаја почев са неуспехом папства да оформи универзалну државу у XVII веку, преко француске буржоаске револуције па све до немачког романтизма и идеализма током XIX века¹⁴

Копенхашка школа представља један од најскладнијих покушаја развоја оквира за студије безбедности у конструктивистичкој традицији. Основно питање копенхашке школе јесте како функционише безбедност у свету политике. Овај приступ безбедности развијен је после хладног рата и проширује дефиницију безбедности укључујући и до тада занемарена питања као што су промена природне средине, сиромаштво и људска

---

¹³ За разумевање значаја социјеталне безбедности може се као пример узети такозвано „косовско питање“. У Стратегији националне безбедности Републике Србије противправно једнострано проглашена независност Косова означена је као „највећа претња безбедности Републике Србије.“ У Србији се на проблем једностраног проглашења независности јужне покрајине не гледа као на највећи безбедносни проблем искључиво због тога што се тиме угрожава суверенитет и територијални интегритет Републике Србије. Овај проблем има и своју социјеталну димензију. Велика већина српске елите и становништва, Косово и Метохију не доживљава једнако као и сваки други део своје територије, па се с тога једнострано акт проглашења независности оцењује и као насилно узимање српског „идентитета, традиције и историје“.

¹⁴ Видети шире: Anderson B.: *Imagined Communities: the Origins and Spread of Nationalism*, Verso, London, 1983.

права. На тај начин Копенхашка школа је понудила оригинални широки спектар безбедносних питања, јасно увидевши да се безбедносна динамика не може више сводити само на војно-политичке односе две силе ма колико значајни они били.

У том смислу, припадници Копенхашке школе су на страни тзв. проширивача појма безбедности. При томе треба напоменути, да присталице Копенхашке школе нису покушале да развију оквир, за дефинисање безбедности, већ су акценат дали на то како се кроз интерсубјективне процесе даје значење самој безбедности и у мањој мери, које су политичке последице ове конструкције безбедности. Три најзначајнија доприноса Копенхашке школе студијама безбедности су теорија секуритизације, идеја о безбедносним секторима и теорија регионалних безбедносних комплекса.

С друге стране у савременим међународним односима, учачају се три приступа проширења националне безбедности прилагођених новонасталим околностима, а у циљу заштите основних референтних објеката. Први приступ захтева проширење традиционалног схватања према којем је војна агресија највећа претња националној безбедности уз укључивање модерних ширих потенцијалних претњи као што су еколошка деградација, нарушавање људских права, угрожавање демократије и великих миграционих кретања. Други приступ подразумева ширење садржаја безбедности укључујући бројне нивое безбедносних претњи, почев од индивидуалног преко регионалног до глобалног. Трећи приступ заснива се на традиционалном државоцентричном приступу укључивањем нових форми и садржаја (заједничке, колективне и кооперативне) безбедности¹⁵.

Каква је природа претње ?

Основну претњу безбедности, са државоцентричног становишта, представља друга држава, њена војна, економска и политичка моћ. Увећање војне моћи и реализација националних интереса супарничке државе сматра се непосредном претњом за сопствене вредности, интересе и безбедност. Највећу претњу по безбедност представља оружани напад споља и различити облици субверзивне делатности изнутра, али потпомогнути споља. Са друге стране, проблеми као што су економски, социјални, еколошки, образовни, здравствени, прехранбени, проблеми физичке безбедности људи

---

¹⁵ Tatalović S.: *Nacionalna i međunarodna sigurnost*, Politička kultura, Zagreb, 2006, str. 8

и слично, остали су невидљиви са аспекта безбедности. Мењањем нивоа са кога се посматра безбедност, многи проблеми почињу да буду препознати и као безбедносни проблеми. Спуштањем са државне на људску безбедност природа претњи се мења и повећава. Људска безбедност тако проширује и појам људских права у правцу претњи које не долазе само од државе. Као претње безбедности препознају се и „сиромаштво и глад“ и „насилни прекид свакодневног уобичајеног живљења“, што свакако даје нови квалитет појму безбедности. Извештајем о људском развоју Програма за развој УН (UNDP) из 1994. године, набројано је седам димензија безбедности, у којима се могу јавити претње људској безбедности и то су: лична безбедност, безбедност заједнице, политичка безбедност, економска безбедност, безбедност хране, здравствена безбедност и еколошка безбедност.¹⁶

Претерана брига државе за своју безбедност, често може отићи у крајност и угрозити људску безбедност. Људска права и слободе, у тим случајевима, не само да се занемарују, него постају објекти насиља државе. Држава тако почиње да спроводи институционализовано насиље у циљу своје безбедности. „Институционализовано насиље јесте *de iure* примењивање силе од стране државних, као и недржавних институција и организација у оквирима уставом, правом и законом утврђеног поретка. Међутим, у пракси свих политичких система институционално насиље обухвата, додуше у врло различитим размерама, како спровођење моћи кроз вршење власти помоћу физичке силе, тако и противправно задирање институција у различите области људског битисања посредством разноврсних принудних мера¹⁷.“

Примери недемократских, тоталитарних режима, показују како се то у име јачања „безбедности државе“ угрожава људска безбедност, али и економска или еколошка. Како то онај ко треба да изграђује безбедност, постаје заправо неко ко је угрожава. Парадоксално је да је процес глобализације у економској сфери довео до све већег јаза између богатих и сиромашних. Тако су државе, односно владе, компаније, предузетници и потрошачи постали свесни да њихова позиција зависи, не само од тога шта се догађа у њиховом окружењу, већ и у регионалним и светским размерама. Дакле, „локална тржишта“ су принуђена да се и на својим тржиштима такмиче са иностраним предузетницима. То је довело до стварања појма глобалне економије који, према оксфордском економском речнику чине „делови економије који се тичу односа између

¹⁶ Полин К.: *Развој дијалектичког односа између државоцентричне и људскоцентричне безбедности*, Људска безбедност, Зборник радова, Београд, 2006, стр.28.

¹⁷ Симеуновић Д.: *Политичко насиље*, Радничка штампа, Београд, 1989.,стр 84.

различитих држава, односно размену добара и услуга, кретање фактора, укључујући миграцију, трансфер капитала и технологија, интернационалне економске аранжмане, укључујући и девизни курс и девизне резерве“¹⁸.

Копенхашки приступ, о коме је већ било речи, поред тога што другачије посматра објекте безбедности, другачији има однос и према природи претње, тако да безбедносна претња може бити и нешто што не представља претњу самој држави. Оно што у државоцентричној теорији није препознато као безбедносни проблем јесте и национализам, етнички и верски конфликти или миграције. Управо су етнички и верски екстремизам, политичка превирања, повећање стопе криминала, социјално нејединство, експанзија еколошких ризика и претњи, економске и социјалне противуречности највеће претње безбедности. Данас су често те, за државоцентрично поимање безбедности, невидљиве претње безбедности, клица која израста у сурове оружане конфликте. Није непознато у историји, да су државе, бринући о својој спољној безбедности, занемаривале унутрашње проблеме и својим чињењем или нечињењем допуштале да кризе кулминирају крвавим сукобима. Тек тада ти проблеми постају препознатљиви и као безбедносни проблеми. Другачијим приступима природи претњи безбедности, повећава се шанса да се на време разумеју многи узроци који могу довести до унутардржавног насиља.

Оно што данас наше животе умногоме чини другачијим, у односу на неке раније периоде, јесте процес глобализације, процес који има своје импликације на све сфере друштва, па тако неизбежно и на безбедност. Глобализација је створила висок степен међузависности света и неодвојивост судбине свих на планети. Оно што се дешава на једном крају света, било то позитивно или не, великом се брзином рефлектује и на све друге делове света. Даљим напретком технологије у области комуникација, медија и социјалних мрежа, овај процес само добија на брзини и значају. На који начин се ти процеси могу рефлектовати на безбедност показују нам примери улоге социјалних мрежа у догађајима везаним за „Арапско пролеће“, као и пример улоге медија и интернета на таласе насиља изазваних карикатуром пророка Мухамеда и филмом „Невиност Муслимана“. Остављајући по страни безбедносне претње у домену сајбер тероризма и сајбер криминала, о којима се све више говори, можемо закључити да је потенцијал савремене технологије за регрутовање маса непроцењив.

---

¹⁸ Black J.: *Oxford Dictionary of Economics*, Oxford University Press, Oxford-New York, 2002, p. 246.

Анализа безбедносног окружења у модерном друштву указује на широк спектар претњи које могу угрозити националну безбедност. Данас се посебно истичу асиметричне претње које се константно мењају у начину и облику испољавања што представља посебан проблем у предузимању благовременог одговора у циљу заштите кључних националних вредности.

Закључак

Сведоци смо времена у коме држава губи своју позицију коју је до недавно имала, преношењем неких традиционалних, искључиво државних надлежности на наднационалне и невладине ентитете, унапређењем полицијске сарадње и стварањем заједничких оружаних снага и наднационалних система безбедности. Нова друштвена кретања условила су и проширивање појма безбедности на различите нивое и секторе, које државоцентрични приступ безбедности до тада није познавао. То проширење довело је и до нове перцепције безбедносних изазова, ризика и претњи. Тако су се данас у средиште интересовања нашли човек, држава, међународна заједница и читаво човечанство. Али иако одвојени, сви нивои безбедности су у извесној корелацији и узалудно је и немогуће посматрати искључиво један ниво независно од осталих. Пренаглашавање значаја појединца и покушајем заобилажења државе, не може се повећати људска безбедност, јер је држава нужан, мада не и довољан услов за безбедност појединца. Сви актери безбедности неминовно морају да ступају у контакт с државом и заједно са њом траже механизме заштите и очувања безбедности.

Концепт националне безбедности у новом безбедносном окружењу суочава се са одговором у извесној мери на измењене безбедносне изазове ризике и претње које се огледају у међународном тероризму, локалним и регионалним сукобима повезаних са сепаратистичким и екстремистичким тежњама појединих верских и етничких група, организованом криминалу, пролиферацији оружја за масовно уништење и његову доступност терористичким организацијама, климатским променама, високој стопи незапослености као подстицај социјалних немира као и читав низ других претњи. За наведене облике угрожавања карактеристично је да се стално мењају посебно у погледу њиховог испољавања што представља додатне тешкоће на подручју њиховог успешног спречавања.

Поред тога, можемо закључи да су сви ниво и сектори безбедности тесно повезани, а да држава још увек једина поседује све потребне капацитете (људске, материјално-техничке и организационе) за њихову заштиту. Држава и даље егзистира као субјект међународног права и међународних односа, а међудржавни, унутардржавни и транснационални безбедносни проблеми и даље једнако постоје. Иако се променило посматрање и значај простора и граница у геополитици, ипак је територија и даље остала питање од прворазредног значаја за многе народе. Досадашњи систем држава је мање одлучујући, али је и даље незаобилазан и моћан; државе се мењају, али не ишчезавају са сцене; у том смислу, сувереност држава је еродирала, али се и даље енергично и убедљиво исказује. Иако држава данас није једина референтна тачка са које се посматра безбедност, она је и даље незаобилазан чинилац у разумевању и дефинисању безбедности.

И поред значајних промена у свету, основни фактор стабилности једног друштва је достигнут ниво унутрашње политичке и економске стабилности развоја. Безбедност државе није само војна, она је у све већој мери и економска, информатичка, енергетска и друго. Међународном тероризму, организованом криминалу и другим глобалним, али и могућим локалним изазовима, као значајним компонентама националне безбедности може се успешно супротставити само држава са стабилним институцијама, предвидљивим политичким развојем, економским напретком, реформисаном и модерном армијом и службама које су у функцији националне безбедности. Сви важни елементи безбедности, војни, геополитички, технолошко-информатички, енергетски и остали ослањаће се пре свега на унутрашњу стабилност и доследности у променама политичког и економског система. Зато концепт националне безбедности у новом безбедносном окружењу, нема универзални карактер. Да би систем националне безбедности успешно одговорио новонасталим околностима у савременом безбедносном окружењу потребно је благовремено идентификовати све потенцијалне и актуелне претње, донети и имплементирати адекватне механизме заштите и уз правилну безбедносну политику прилагодити се безбедносним потребама локалног, регионалног и глобалног окружења.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Anderson V. (1983). *Imagined Communities: the Origins and Spread of Nationalism*, Verso, London.
- [2] Брудерлајн К. (2006). *Улога недржавних учесника у изградњи људске безбедности: случај наоружаних група у ратовима унутар држава*, Људска безбедност, Зборник радова, Београд.
- [3] Black J. (2002). *Oxford Dictionary of Economics*, Oxford University Press, Oxford-New York.

- [4] Ејдус Ф. (2012). *Међународна безбедност: теорије сектори и нивои*, Службени гласник, Београд.
- [5] *Индикатори људске безбедности у Србији*, извештај за 2004. годину, ФЦО, Београд, 2005.
- [6] Катих Љ. (2008). *Неке импликације еволуције схватања појма безбедности*, Годишњак ФБ, Београд.
- [7] Moises, N. (2013). *The End of Power-From Boardrooms to Battlefields and Churches to States: Why Being in Charge is not what it used to be*, Basic Books, New York.
- [8] Мијалковић, С. (2009). *Национална безбедност – од вествалског концепта до хладноратовског*, „Војно дело“, бр. 2, Београд.
- [9] Ние, Ј. (2004). *Soft power: the means to success in world politics*, Public Affairs, New York.
- [10] Нај С. Ц. (2012). *Будућност моћи*, Београд, Архипелаг.
- [11] Оберлајтер, Г. (2006). *Људска права и безбедност – две куле*, Људска безбедност, Зборник радова, Београд.
- [12] Панић, Б. (2009). *Социјетална безбедност – безбедност и идентитет*, „Безбедност западног Балкана“, Београд.
- [13] Полин, К. (2006). *Развој дијалектичког односа између државоцентричне и људскоцентричне безбедности*, Људска безбедност, Зборник радова, Београд.
- [14] *Реформа сектора безбедности* (ур. Хаџић, М), Институт Г 17 плус и ЦЦВО, Београд, 2003
- [15] Rosenau, J.N. (1988). *The Dynamism of a Turbulent World Security-Challenges for a New Century* (eds. Klare M.T. Chandrani Y.) St Martins Press, New York.
- [16] Симеуновић, Д. (1989). *Политичко насиље*, Београд, Радничка штампа.
- [17] Симић, Д. (2002). *Наука о безбедности- савремени приступи безбедности*, Службени лист СРЈ, Београд.
- [18] Сара, М. (2006). *Улога невладиних организација у људској безбедности*, Људска безбедност, Зборник радова, Београд.
- [19] Таталовић, С. (2006). *Национална и међународна сигурност*, Политичка култура, Загреб.
- [20] *Websters Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language*, Gramercy books, New York/Avenal, New Jersey, 1989

Nedeljko Debeljak, Doctor of Science, International University, Brčko, Bosnia and Herzegovina
Velimir Zekić, Master of Arts, Waters of the Republic of Srpska, Bijeljina, Bosnia and Herzegovina
Zoran Janković, Doctor of Science, Assistant Commander of the Police Station Banja Luka, Public Safety Authorities Banja Luka

CONCEPT OF NATIONAL SAFETY: TRANSFORMATION OR ABOLITION

Summary

The traditional conception of safety, also called state-centric, is based on the so called "Westphalian" model of state and the protection of its values and interests. The state is, in such approach to understanding the problem, the only relevant fact of safety, and everything, concerning safety, is observed through the role and functions of the state. The events from the end of the last century influenced the redefinition of positions from which the safety is observed. The essence of new tendencies in the development of safety, and also the challenges that states confront in keeping the national safety is the change of the characteristic of threat. Besides, an ideological political antagonism is excluded, and the classic safety risks and possibilities of resolving the conflicts between states or military and political groups are considerably reduced or almost eliminated. All the mentioned changes, as well as others influence the seeing of the concept of national safety in a new safety environment. The changes made on the international scene after the Cold War were influenced by the changes of ideas and concepts of national safety. The mentioned changes are manifested through the increasing of the number of protagonists, the nature of threats and the manner of their appearance. Among other things, that made the concept of national safety a changeable category, which needed to be filled up with the new current ideas. The conception of safety is significantly extended and developed, so that nowadays it is observed from different levels and sectors included by safety. However, the question is if those new approaches to the safety managed to overcome the significance and the role of the state or its role is just being transformed?

Key words: concept of safety, national safety, subjects of safety, levels and sectors of safety, sources of threatening